

Светлана М. Борал¹

Универзитет Етвеш Лоранд у Будимпешти – Филозофски факултет,
студенткиња докторских студија

СЛИКА И ПАМЋЕЊЕ – УСМЕНА ИСТОРИЈА СРБА У МАЂАРСКОЈ И САВРЕМЕНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ОЧУВАЊУ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ДИЈАСПОРИ

Кроз заједнички пројекат *Слика и памћење* Српског црквеног музеја из Сентандреје и Српског института из Будимпеште, већ десетак година се успешно сакупљају, дигитализују, обрађују и презентују старе и архивске фотографије Срба у Мађарској. Упоредо са овим процесом одвија се и бележење догађаја, успомена или породичне историје власника фотографија, те је на тај начин могуће сачувати од заборава не само лична сећања, него и различите информације значајне за културну историју српске заједнице у Мађарској. У раду је приказано да архивске фотографије често могу да послуже и као примарни извори приликом проучавања српске културне баштине у дијаспори. У овом пројекту је акценат на старијим фотографијама, с обзиром да стари фотографски записи добијају истакнуто и значајно место у формирању колективног сећања одређене друштвене или националне заједнице. Циљ овог рада је да се прикаже интердисциплинарни и савремени приступ проучавања српске културе у Мађарској.

Кључне речи: Срби у Мађарској, национални идентитет, пројекат *Слика и памћење*, усмена историја, колективно сећање

Увод

Вишевековно очување националног, културног и верског идентитета Срба у Мађарској везује се за настојање поштовања привилегија које је српски народ добијао од угарских владара. Укључивањем тих привилегија

¹ Контакт подаци boralsz@student.elte.hu

у законодавство, Срби би имали иста грађанска права и слободе као и остали поданици Хабзбуршке монархије. У стварности друштвени и правни положај Срба у Угарској није толико зависио од вероисповести, па ни од националне припадности, колико од места живљења, што је омогућавало различит однос према појединцу и колективу, па и одређену политичку манипулацију сходно мирнодопским или ратним временима (Прелић 2008: 78).

„...Стога ваља настојати, али без велике галаме и вређања, да се тај илирски или рашки народ помало сједини са римском црквом...Наиме, ако се те привилегије већ не могу изменити или скратити, то нека се бар од речи до речи потврде али таквим тамним изразима и двосмисленим речима изложе које би се у разна времена, могле сад овако, а сад онако разумети и тумачити...“ Кардинал гроф Леополд Колонић 1696. (Давидов 1994: 7)

Српском народу се према привилегијама гарантовала слобода вероисповести, право на црквену аутономију и ослобађање од плаћања десетка – обавезног пореза Католичкој цркви. Још у средњем веку за време деспота Ђурђа Бранковића (1377-1456) преживелим становницима српског града Ковина након турског пустошења 1439. године угарски краљ Владислав I (1424-1444) је издао привилегију. По њој су Срби могли да се населе на Чепелско острво и притом су им гарантована слична права и слободе које су уживали у Србији (Ђирковић 1990: 42).² Од повластица за српски народ у Угарској свакако су најпознатије оне из времена пред Велику сеобе, потврђене потом неколико пута, а које су биле кључне за одлуку патријарха Арсенија Чарнојевића да из Србије пређе са више десетина хиљада људи у крајеве северно од Саве и Дунава. Царском Дипломом из 1690. је аустријски владар Леополд I (1640-1705) гарантовао Србима слободу вере, да се нико неће упитати у црквену самоуправу, да верски поглавар може бити само Србин и да се само цар може мешати у јурисдикцију цркве (Ђоровић 2014: 518). На основу ових повластица је наредних деценија утврђен легитимитет Српске православне цркве која је представљала национални стожер и подршку српском народу у Угарској у најтежим временима. У недостатку световног владара управо је Српска црква одлучивала о најважнијим одлукама. Она води главну реч у области политичких питања и дипломатије, настоји да се поштују привилегија, брине о образовању и школству, има одлучујућу улогу у домену судства, доноси регулативе и законе у области породичног живота, заслужна је за очување националног идентитета српских заједница који је у туђој католичкој земљи од првих дана био угрожен. Управо ће припадност православном ентитету омогућити опстанак првих

² Срби оснивају 1440. Српски Ковин или мађ. Ráczkeve, град на Чепелском острву јужно од Будимпеште, који у свом називу чува успомену на стари завичај.

генерација досељеника као и стварање колективне свести кроз Српску цркву, историју и традицију донете из старих крајева (Павловић 2011: 30).

Данас је српска заједница у Мађарској изразито малобројна и према последњем попису из 2011. године око 7200 особа је изјавило да им је национална припадност српска.³

Срби имају статус националне мањине, а права су им загарантована мађарским законом из 1993. године. Територијално, они живе веома расуто, већинско становништво су у месту Ловра на Чепелском острву, које се налази неких шездесетак километара јужно од мађарске престонице. Највише Срба живи у Будимпешти и околини, или у местима дуж Дунава од Ловре до Сентандреје и уз Мориш од Сегедина до Батање. Српске заједнице су присутне од 15. века у Бачкој и Барањи, што је све последица историјских околности и миграција становништва са Балкана у правцу севера. Бројност Срба у мањим местима и насељима је такође условљена постојањем Српске православне цркве, предшколске образовне установе или основне школе где се настава изводи на српском језику, као и активношћу културно-уметничких друштава, различитих српских удружења и сл. (Прелић 2005: 52)

Србе староседеоце у Мађарској све више карактерише криза идентитета под утицајем мешовитих бракова и мађарске културе. За разлику од ранијих, традиционалних одредница које би карактерисале критеријуме српског идентитета: познавање српског језика, припадност Српској православној цркви, српско порекло и породично име, данас је ситуација нешто другачија и особе са мађарским именима се пријављују као припадници српске националности (Ластих 2003: 808). За само сто година, током двадесетог века, долази до великих промена у српским заједницама. У односу на њихову изразиту затвореност по питању мешовитих бракова с почетка века, већ након Другог светског рата број оваквих бракова је у порасту (Прелић 2005: 53). За очување српског идентитета у Мађарској, који се у великој мери разликује од идентитета у матици, данас је од пресудне важности неговање историјске свести о континуитету опстанка и прилагођавања у туђини, као и очување културне баштине и вишевековног наслеђа.

Усмена историја у функцији колективног сећања

Термин усмена историја (oral history) се везује за коришћење усмених историјских предања, чије вишеструке могућности леже у друштвеној ангажованости, мењању садржаја и улоге историје. Аутори који су се међу првима залагали за нов приступ коришћења усмених извора су Пол Томпсон (Paul Thompson) и Хјуго Слим (Hugo Slim), чија књига *Ослушкујући*

³ <https://mek.oszk.hu/11500/11517/11517.pdf>, 27.

промене (Listening for a Change) из 1990. године пружа сасвим нов увид у методологију проучавања прошлости за разлику од традиционалне историографије (Томпсон 2012: 16). Потенцијал усмене историје се по Томпсону може огледати у развијању самосвести, самопоуздања, као и осећања националног поноса. Насупрот традиционалној историји, која се учи из уџбеника, предност усмене историје се налази у чињеници да постоји велики број неискоришћених података везаних за породичну или колективну историју. Званичне историје често подлежу једностраном посматрању догађаја, а у зависности од тренутне идеолошке ситуације могу да одражавају приоритете већине, тј. политичке усмерености владајуће политичке партије. Зато коришћење усмене историје и непосредних извора отвара нове могућности и креативне приступе у истраживању одређених тема и проблематике (Томпсон 2012: 19).

Иако се усмена историја традиционално више везује за етнолошка, етнолингвистичка или етномузиколошка истраживања на терену, овај метод се показао врло корисним приликом проучавања нпр. маргинализованих групација, као и мање познатих аспеката живота. Фокус истраживања неких европских друштвених историчара и социолога друге половине 20. века био је условљен променама у сагледавању званичне и незваничне историје, а предност у њиховим истраживањима је дата проучавању менталитета, свакодневице, завичајне историје и сећањима савременика (Петровић 2015:297). Дobar пример истраживачке методе усмене историје, у контексту њеног бележења и потом анализе корелације приватног и колективног сећања, између осталог даје и јеврејски пројекат *Centropa* покренут 2000. године у Бечу и Будимпешти. Циљ овог пројекта је да се сачувају и отргну од заборава животне приче појединаца, а нагласак је на евоцирању личних успомена на основу фотографија из породичних албума. Приликом вођења интервјуа предност су имали припадници старије генерације Јевреја, јер је међу њима још увек било живо сећање на догађаје из прошлости као значајан сегмент за проучавање јеврејске културе и историје.⁴

Културне везе и научна сарадња Србије са српским заједницама у Мађарској чвршће су успостављене током седамдесетих година прошлог века и до сад су дале значајне резултате. Поред оснивања Сентандрејског одбора при Одељењу историјских наука Српске академије наука и уметности (1976), који је издао четири значајне публикације *Сентандрејског зборника*⁵, интензивирају се везе и са Етнографским институтом САНУ (Дрљача, Прелић 2013: 25). Истраживачи поменутог института наредних година врло активно учествују на бројним конференцијама, те је приметно да се све више пажње посвећује

⁴ <https://www.centropa.org/en/about-centropa-0>

⁵ издања су из 1987, 1992, 1997. и 2015. године

проучавању српске културе у Мађарској. Допринос интердисциплинарног истраживања се огледа и у радовима српских и мађарских научника који су објављивани у познатом будимпештанском годишњаку *Етнографија Срба у Мађарској* (Дрљача, Прелић 2013: 27). Године 1979. потписана је *Конвенција о сарадњи у области науке, просвете и културе* између Републике Мађарске и Републике Србије, што је свакако омогућило бољу билатералну сарадњу и олакшало стручна путовања за научнике из обе државе. У то време је започета и обрада фондова Библиотеке Српске православне епархије будимске под стручним надзором библиотекара из Народне библиотеке Србије и Матице српске из Новог Сада, која и данас траје (Синдик et al. 1991: 9). Боља организованост током деведесетих година је допринела и континуираној сарадњи са институцијама српске мањине (Прелић 2013: 66).

Поред многобројних објављених студија, чланака, монографија и научних радова у вези са приказом свакодневног живота и питањем идентитета Срба у Мађарској, нарочито су драгоцене усмена сведочења самих припадника српских заједница која су била део етнографских истраживања. Пројекат Младене Прелић, сараднице Етнографског института САНУ, с почетка деведесетих година о етничком идентитету српске мањине, по речима саме ауторке доносио је низ изазова. При теренском истраживању у месту Ловри (мађ. Lórév), селу са већинским српским живљем недалеко од Будимпеште, она се сусретала са проблемом културног превођења, емпатијом саговорника, начином интерпретације резултата, питањем континуитета промена културних образаца и преклапањем локалног и етничког идентитета (Прелић 2013: 68).

Следећи пројекат Етнографског института САНУ под називом *Срби у Батањи* (мађ. Battonya) Мирославе Лукић Крстановић и Мирјане Павловић вођен је као део теренских истраживања током деведесетих година, где су управо „усмени извори били стожер етнолошких проучавања, док је посебан наративни опус обухватао индивидуалне и породичне приче, које су етнолошкој опсервацији пружиле когнитивни пресек животних искустава и ставова у формирању система вредности“ (Лукић-Крстановић, Павловић 2013: 77). Као још један пример етнолошких истраживања уз коришћење усмених извора јесте пројекат покренут почетком 2001. године ради израде обимније етнолингвистичке студије при проучавању локалних говора, а на ком су радиле Биљана Сикимић, Марија Илић и Марија Вучковић из Балканолошког института САНУ. Значајну студију за проучавање усмене усторије 2008. године објављује Марија Илић поменута сарадница Балканолошког института. Ова студија је објављена на енглеском језику у зборнику радова посвећених Габријели Шуберт под називом *Усмена историја: од аутобиографског до колективног наратива – српски усмени дискурс о протеривању Немаца из Мађарске*, у којој се

ауторка, између осталог, бавила и усменом историјом у оквиру класичног етнолингвистичког интервјуа (Сикимић 2013: 94, 97).

Треба напоменути да је овде наведен само мали број истраживања, чији број је у стварности много већи, као илустрација научне сарадње са етнологима, етнолингвистима и осталим стручњацима из Србије, који већ деценијама проучавају српску културу и традицију у Мађарској. Сви они су заслужни за неговање српске баштине кроз оригиналне тематске и методолошке приступе и интердисциплинарне студије којима је заједничко коришћење разноврсних и непосредних усмених извора.

Слика и памћење

На основу богатог искуства у оквиру етнолошких проучавања српских заједница у Мађарској и примене усмене историје као метода истраживања, 2008. године се у Српском црквеном музеју из Сентандреје зачела идеја о покретању истраживачког пројекта под називом *Слика и памћење*. Од почетка замишљен као пројекат који би укључио и локално становништво у српским заједницама, окосницу истраживачког рада је чинило прикупљање и обрада старих породичних и архивских фотографија. Истовремено би се бележиле личне успомене и сећања власника на основу приказаних догађаја на фотографијама у виду аудио-записа.

Очигледно је да фотографије и стари снимци, како време пролази, садрже више информација него што је ухваћен један моменат стварности или тренутак у нечијем животу. Након одређеног времена и услед различитих историјских околности другачије се приступа ишчитавању и тумачењу догађаја забележених оком камере или фото-апарата (Вуковић 2013: 111). Полазна идеја у Српском црквеном музеју, као највеће музејске установе српских православних старина у Мађарској, била је управо то: да интердисциплинарним приступом пројекта понуди другачија тумачења везана за историју и идентитет српског народа на овим просторима. Пројекат би са друге стране пратио савремене тенденције музеологије исказане у документовању и презентовању резултата, где би сами учесници пројекта *Слика и памћење* били креатори новог музејског садржаја и притом активно учествовали у расветљавању неких догађаја из породичне или колективне историје значајних за српску заједницу.

Како старе и архивске фотографије до тада нису биле предмет помнијег истраживања, или сам циљ истраживања, уочио се немерљив значај у њиховом проучавању, а нарочито из старијих периода као примарног извора за истраживање српске културе у Мађарској.

Према плану пројекта рад на терену се изводи у неколико сегмената:

– Најпре истраживачи заједно са саговорницима врше селекцију и одабир фотографија. У том процесу се бирају фотографије које поседују изузетну документарну вредност у односу на историју и културу српске заједнице, или на адекватан начин илуструју породичну причу. Што су фото-записи старији то су драгоценији за истраживање и носе више информација о догађајима у прошлости. Уколико фотографија није директно везана за испитаника нити за његову личну или породичну историју, већ за његов животни пут у ширем контексту, она је такође уврштена у корпус. С друге стране, требало би вршити већу и строжу селекцију међу млађим фотографијама, нарочито оним које су настале у другој половини 20. века. Препорука је да се узимају у обзир само оне фотографије које се издвајају специфичним приказом у односу на остале понуђене, или бележе неки занимљив и значајан догађај.

– Упоредо са прикупљањем фотографија метод подразумева и бележење усмене историје, исказа и сећања власника фотографија у виду аудио записа. Фотографија у том случају служи као примаран извор усмене историје, носилац је велике количине информација о забележеним моментима, приказаним предметима, особама, догађајима, различитим важним дешавањима у оквиру породичне историје или колектива. Документарност фотографије се у овој истраживачкој фази огледа у бележењу једног времена, историјског тренутка њеног настанка и представља илустрацију усменог исказа саговорника. Документациони фонд с друге стране настаје интеракцијом неколико фактора: између особе приповедача која тумачи личну историју, присећа се догађаја и представља усмени извор, затим одабране фотографије као визуелног извора и самог истраживача који анимира саговорника и наводи га на сећање и разговор, те се ствара посебан систем комуникације између њих.

– Техничка обрада подразумева скенирање предње стране и полеђине фотографије, нарочито уколико су се тамо евентуално нашли записи, посвете, уписани датуми, места и сл. Треба посебно обратити пажњу на тачно ишчитавање записа, јер они најчешће представљају извор за датирање фотографије, или смештање у неки историјски контекст и догађај. Скенирање се у почетку вршило у Српском црквеном музеју, док се данас оно обавља на терену захваљујући бољој опреми, па се фотографије из приватних збирки одмах враћају власницима. Ово представља важан психолошки моменат у комуникацији, јер се испитаници и истраживачи најчешће не познају од раније и веома је битно да се од првог момента успостави поверење између њих (Каплан 2021: 140).

– Као завршна фаза рада на терену, сви архивирани подаци и скениране фотографије се смештају у посебну датотеку у складу са основном праксом музејског инвентарисања. Овај сегмент пројекта је подразумевао израду посебног софтвера који би помогао у разврставању,

селектовању и претраживању података. Сваки описни картон фотографије ради боље прегледности садржи следеће рубрике: регистрациони број, назив фотографије, година и место настанка фотографског снимка, аутор фотографије, димензије и материјал фотографије, извор података, датум и место уноса. Поред тога, пројекат подразумева накнадно прегледање архивске или неке друге историјске грађе везане за одређене особе или догађаје који се помињу у аудио записима. Ово је нарочито важно за фотографије из старијих периода, како би се стекла права слика и евентуално отклониле сваке сумње у погледу датирања ако је казивач био несигуран у својим сећањима. За особе и догађаје из 19. века предвиђа се консултовање матичних књига или приватне архиве уколико би то помогло детаљнијем опису, док би се у описној рубрици картона фотографија у напомени нагласило који су подаци добијени усменим путем, а који накнадним архивским истраживањем. Треба напоменути и то да је цео пројекат *Слика и памћење* од почетка конципиран у складу са *Повељом о заштити дигиталног наслеђа* коју је издао УНЕСКО 2003. године (Вуковић 2013: 113-114).

До значајаног момента за развој пројекта долази 2013. године када се активно укључује Српски институт из Будимпеште⁶, обогативши тиме мрежу сарадника и стручњака на терену. Српски институт је основан неколико година раније управо са циљем да проучава и подстиче научна истраживања Срба у Мађарској (Ластих 2018: 187).

Из досадашњег скоро десетогодишњег рада на терену са припадницима српске заједнице у Мађарској се стекло богато искуство, а пројекат је у међувремену прошао кроз многе фазе различитих изазова, можда и нереалних очекивања, нарочито када се ради о усменој историји и осетљивом питању националног идентитета у мањим местима и срединама. Као важан део процеса проналажења адекватних и одговарајућих фотографија,

показало се да је од великог значаја активно учешће најстаријег члана породице у чијем поседу се налазе фотографије и који још увек може да се сети која особа или догађаји су приказани на њима. Усмена историја је најупечатљивија у тумачењу породичне историје, пошто специфични односи, контакти или афинитети појединих чланова породице неки пут остају непримећени и непознати широј јавности. Чак и фрагментарни подаци неки пут могу да представљају значајан историјски материјал. С друге стране, постоји опасност да саговорници из неког разлога одбијају сарадњу, не желе да учествују у разговору или да покажу фотографије, иако су претходно пристали да буду део пројекта (Ластих 2018: 188, 190). Стога истраживачи морају бити посебно обучени за овај теренски рад, а за

⁶ <https://srpskiinstitut.hu/>

успех интервјуа потребно је поседовати и одређену умешност, укључујући и разумевање људских односа (Томпсон 2012: 23). Бележење усмене историје власника фотографија представља један од њених изазова. Иако је замишљено да аудио-записи буду интегрални део пројекта, то у неким случајевима такође зависи од обавештености казивача, његове меморије, као и спремности да учествује у пројекту и подели своја сећања. Поставља се и питање тачних/лажних успомена, односно аутентичности догађаја о којима се приповеда и где су сведоци малобројни. За разлику од етнолошких истраживања, где се усмена историја користи као секундарни извор, овде је изостао класични интервју, па се приповедач налази у улози која му омогућава да активно обликује нарацију. Још један од проблема коришћења усмених извора односи се и на питање евалуације различитих наратива, научне селективности, нивоа научног истраживања, техничког квалитета материјала који се обрађује, али и на проблем дисонантног наслеђа неке заједнице.

Старе фотографије, нарочито из 19. века, су данас на жалост вишеструко угрожене. Услед неадекватног чувања и физичког пропадања, записи који се понекад налазе на полеђини и представљају поуздан начин примарног извора о самој фотографији буду нечитки, избрисани или уништени. Недостатак информација прети да неки догађаји неповратно буду заборављени или да се информације будућим поколењима преносе селективно и непотпуно (Вуковић 2013: 112). Зато се врло брзо увидела потреба за прикупљањем и дигитализовањем различитих докумената у власништву породице, који би били од велике важности за породичну историју или културно наслеђе српске заједнице. Управо ова архивска грађа данас чини део датотеке, поред дигитализованих фотографија и аудио-записа и представља основу за даља научна истраживања.

Захваљујући локалном становништву и развијеној мрежи сарадника, који су врло брзо проширили активности на мања места, у оквиру пројекта *Слика и памћење* теренска истраживања се обављају широм Мађарске. Данас овај пројекат обухвата 17 насеља са српским живљем у којима се обавља теренски рад, а број дигитализованих фотографија је петнаест пута већи него што је то било на почетку. До сада је интервјуисано више од 140 припадника српске заједнице, скенирано је 7739 фотографија и снимљено више од 300 сати дужине разговора. Сав материјал је обрађен, дигитализован и смештен у специјалну дигиталну датотеку (Каплан 2021: 140). Очекивања Српског института, који тренутно финансира овај пројекат, јесу да се за неколико наредних година обухвате сва насеља са српским становништвом, да се сними 200 интервјуа, скенира и унесе у датотеку око десет хиљада фотографија са пратећим аудио-записима (Ластих 2018: 187). Иако ће сакупљени материјал највише помоћи етнолошким, етнолингвистичким и историјским истраживачима, нарочито онима који

се баве питањем језичке асимилације, мултиетичке средине, променама обичаја и очувањем културног идентитета, прикупљена грађа ће бити драгоцене и на локалном нивоу, у српским и мађарским школама. Ту ће се пружити могућност изучавања српске културе, језика и прошлости као и различитих утицаја две културе (Каплан 2021: 140).

Као последњи и завршни сегмент пројекта *Слика и памћење* планира се музеолошка презентација одабраних дигитализованих фотографија у Српском црквеном музеју. Поред класичне изложбе фотографија у плану је коришћење различитих медија и дигиталне технологије, где ће визуелни сегмент бити оживљен и обogaћен аудитивним, што опет изискује значајне финансијске издатке. Треба напоменути да ће се овом пажљиво осмишљеном мултимедијалном поставком, уз употребу савремене технологије, један класично традиционални музеј, какав је Српски црквени музеј у Сентандреји, приближити алтернативним облицима нове музеологије. Уз помоћ дискурса наслеђа и другачијег фокуса посматрача, на овај начин ће бити могуће разматрати улогу колектива, у овом случају српских заједница, у неговању и односу према културном наслеђу. Тај модел демократизације културе и историје, као и враћање „баштине људима“ иначе подржавају противници одавно установљене друштвене хијерархије „одозго на доле“ управљања баштином и све више је присутан у музејима широм света (Кисић 2012: 108-109).

Пратећи ове нове трендове у музеологији, очигледно је да и традиционални музеји морају да прилагођавају концепт, ако не сталних изложби, онда бар привремених поставки. То се може постићи управо коришћењем различитих ресурса и савремене технологије које укључују визуелне, тактилне и аудитивне изворе. Према музеолозима, наступа ера нових музеја који немају за циљ само да приближе своје експонате публици, него и публику да наведу на активну партиципацију у креирању музејских садржаја (Милосављевић Аулт 2012: 9). Ово може да буде исказано кроз декодирање семантике музејског предмета, провоцирање емоција посетилаца у контексту сећања, било приватног или колективног, као и другачије интерпретације историје и дефинисања појма наслеђа и баштине, чиме се уосталом и бави пројекат *Слика и памћење*.

Закључак

Када се осврнемо на историју Срба у Мађарској, поред периода несигурности опстанка, враћања на стара огњишта упркос опасности од турске одмазде, ступања у војну службу и ратовања за туђе господаре, бележимо такође и процват српске културе и уметности, развој друштва, борбу за грађанске идеале и слободе. Сви ови векови српске историје у туђини, ван граница матичне земље, допринели су уобличавању једног

посебног етнитета који је веома свестан своје богате историје и културног наслеђа. Изазови српске заједнице у Мађарској се данас ипак огледају и у кризи идентитета услед све већег утицаја мађарске културе, чему је допринело слабљење језичких баријера и пораст броја мешовитих бракова, нарочито од друге половине 20. века. Иако малобројна, српска национална мањина и данас насељава она места која су током историје сеоба представљала крајња одређишта. С друге стране, бројност Срба у мањим местима је условљена постојањем Српске православне цркве, основне школе где се настава изводи на српском језику, културно-уметничких удружења итд. За неговање и очување српске културе и идентитета веома је важно постојање Епархије будимске у чијој су надлежности српске цркве и храмови широм Мађарске, затим Самоуправа Срба у Мађарској, гласило Српске недељне новине, Српско позориште, Српски културно-документациони центар итд. У Мађарској је српски језик признат као језик националне мањине, па постоји могућност учења и образовања на српском од предшколског узраста до факултета. Поред основне школе и гимназије „Никола Тесла“ у Будимпешти, српски језик се изучава на Катедрама за српски језик и књижевност на Филозофском факултету Универзитета ЕЛТЕ у Будимпешти и Филозофском факултету Универзитета у Сегедину. Све наведене српске институције имају за циљ да допринесу неговању националног идентитета и традиције кроз разне културне активности, али и одржавања веза са матицом.

Пројектом *Слика и памћење* Српског црквеног музеја из Сентандреје и Српског института из Будимпеште сачуваће се од заборава велики број породичних и архивских фотографија. Активним укључивањем у рад и ангажовањем српске заједнице пружа се осећај припадности и заједништва, а негује се и успомена на богату културну прошлост и наслеђе. Сумирајући резултате досадашњег рада на терену очигледно је да су забележене многе драгоцене породичне приче и мање познати детаљи о важним личностима и догађајима који су били део српске историје, а који би можда временом пали у заборав. Коришћењем непосредних усмених извора омогућено је да се чује другачије виђење прошлости, из личног угла, што такође доприноси расветљавању неких осетљивих питања као што су асимилација, напуштање традиције и проблем националног идентитета у малим срединама. Прикупљена визуелна, аудио и архивска грађа, у којој се прожимају колективно сећање и личне судбине једне релативно мале етничке заједнице, биће искоришћена да на најбољи могућ и савремен начин презентује духовно богатство и наслеђе Срба у Мађарској.

Литература

- Вуковић 2013: Коста Вуковић, Основни приступ и циљеви пројекта „Слика и памћење – програм евидентирања, дигитализације и обраде старих и архивских фотографија о Србима у Мађарској“, у: Ластих, П. (ур.), *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе, Зборник радова Етнографског института САНУ*, бр. 29, Будимпешта – Београд: Српски институт – Етнографски институт САНУ, 111–114.
- Давидов 1994: Д. Давидов, *Српске привилегије царског дома Хабзбуршког*, Нови Сад – Београд: Галерија Матице српске – Балканолошки институт.
- Дрљача, Прелић 2013: Душан Дрљача, Младена Прелић, На добром путу: Етнологија Срба у Мађарској, у: Ластих, П. (ур.), *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе, Зборник радова Етнографског института САНУ*, бр. 29, Будимпешта – Београд: Српски институт – Етнографски институт САНУ, 25.
- Кисић 2012: Вишња Кисић, Стваралац, са-учесник, критичар, конзумент – оквири учешћа грађана у стварању баштине, у: Милосављевић Аулт, М. (ур.), *Култура*, год. 2014, бр. 144, 106–127.
- Ластих 2004: Пера Ластих, О положају Срба у Мађарској, *Теме*, год. 28, бр.2, 805–830.
- Ластих 2018: Пера Ластих, Слика и памћење, *Српски календар*, год. 2018, 187–190.
- Лукић-Крстановић, Павловић 2013: Мирослава Лукић-Крстановић, Мирјана Павловић, Срби у Батањи: Истраживања Етнографског института САНУ, у: Ластих, П. (ур.), *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе, Зборник радова Етнографског института САНУ*, бр. 29, Будимпешта – Београд: Српски институт – Етнографски институт САНУ, 77–84.
- Каплан 2021: Софија Каплан, Пројекат „Слика и памћење“, у: Ластих, П. (ур.), *Етнографија Срба у Мађарској: етнoлошке студије из живота Срба у Мађарској*, бр. 8, Будимпешта: Мађарско етнографско друштво – Српски институт – Српска самоуправа у Будимпешти, 140.
- Милосављевић-Аулт 2012: Ангелина Милосављевић-Аулт, Нова музеологија између теорије и праксе – уводна реч приређивача, у: Милосављевић-Аулт, М. (ур.), *Култура*, год. 2014, бр. 144, 9–10.
- Павловић 2011: Мирјана Павловић, Концептуализација стратегије и реализација етничког/националног идентитета у историјском дискурсу, *Гласник Етнографског института САНУ*, књ.59, св. 1, 29–47.
- Петровић 2015: Соња Петровић, Усмена историја – културно вишегласје као мост између прошлости и садашњости, *Књижевна историја*, год. 47, бр. 157, 293–304.
- Прелић 2005: Младена Прелић, Етничка егзогамија као фактор конструкције идентитета: пример Срба у Будимпешти и околини, у: Радојичић, Д. (ур.), *Гласник Етнографског института САНУ*, LIII, Београд: Етнографски институт САНУ, 51–65.
- Прелић 2008: М. Прелић, *(Н)и овде (н)и тамо: Етнички идентитет Срба у Мађарској на крају XX века*, Београд: Етнографски институт.
- Прелић 2013: Младена Прелић, Етнички идентитет Срба у Будимпешти и околини: истраживања Етнографског института САНУ, у: Ластих, П.

- (ур.), *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе*, Зборник радова Етнографског института САНУ, бр. 29, Будимпешта – Београд: Српски институт – Етнографски институт САНУ, 65–76.
- Сикимић 2013: Биљана Сикимић, Преглед теренских истраживања Срба у Мађарској обављених у оквиру Балканолошког института САНУ, Београд (2001–2010), у: Ластих, П. (ур.), *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе*, Зборник радова Етнографског института САНУ, бр. 29, Будимпешта – Београд: Српски институт – Етнографски институт САНУ, 93–102.
- Синдик 1991: Синдик et al., *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске Сентандреји*, Нови Сад – Београд: Библиотека Матице српске – Народна библиотека Србије.
- Томпсон 2012: П. Томпсон, *Глас прошлости*, Београд: Слио.
- Ђирковић 1990: Сима Ђирковић, Сеобе српског народа у краљевину Угарску у XIV и XV веку, у: Ранковић, Д. (ур.), *Сеобе српског народа : од XIV до XX века : зборник радова посвећен тристагодишњици Велике сеобе Срба*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 37–46.
- Ђоровић 2014: В. Ђоровић, *Историја Срба*, Београд: Научна КМД.

Интернет извори

- <https://mek.oszk.hu/11500/11517/11517.pdf>, 28.08.2022.
- <https://www.centropa.org/en/about-centropa-0> 3.09.2022.
- <https://srpskiinstitut.hu/> 5.09.2022.

PICTURE AND MEMORY – THE ORAL HISTORY OF HUNGARY’S SERBS AND CURRENT TENDENCIES IN THE PRESERVATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE DIASPORA

S u m m a r y

As part of ‘Picture and Memory’, the joint project of the Serbian Ecclesiastical Museum, Szentendre, and the Serbian Institute, Budapest, as well as with the support of local contributors and the entire Serbian community, for the past ten years or so, old photographs of Hungary’s Serbs have been successfully collected, digitalised, shared and presented. Parallel to these processes, the events, memories and the family histories of the owners of the photographs have been recorded in an effort to stop not only personal memories but also diverse information relevant to the cultural history of the Serbian community of Hungary from lapsing into oblivion. The present paper demonstrates that old photographs often serve as a primary source in the study of the cultural heritage of Serbs in the diaspora. Emphasis is laid on early photographs – in this case, from the 19th century – in view of the fact that old photographic inscriptions are assigned a special and significant role in the formation of the collective memory of a particular social or ethnic community. As these photographs are susceptible to

physical corruption, it was naturally ensured that they would be selected and processed with caution, and the notes on the reverse sides would be accurately deciphered since these represent highly invaluable and authentic information. The aim of this paper is to offer an interdisciplinary and state-of-the-art approach to the study of Serbian culture in Hungary.

Key words: Serbs in Hungary, national identity, the *Picture and Memory Project*, oral history, collective memory

Прилози

Фонд 20120229SEN01 - Сентандреја, 29.02.2012

Регистрациони број 20120229SEN01001 20120229SEN01002 20120229SEN01003 20120229SEN01004 20120229SEN01005 20120229SEN01006 20120229SEN01007 20120229SEN01008 20120229SEN01009 20120229SEN01010 20120229SEN01011 20120229SEN01012		Регистрациони број: 20120229SEN01001 Назив фотографије: Традиционална слава на Старој води Година: 1926 Место: Сентандреја Аутор фотографије: Димензије и материјал: 14 x 9 cm Извор података: ЗСФМЕБ - Фонд001: Бранка Чупић Датум уноса: 29.02.2012 Место: Сентандреја Основна тема: групни портрет Док. вредност: *** Кључне речи: црквена општина, ходочашће, спомен место, излет, Стара вода-# Дупликат: Варијанта:
--	---	--

Детаљ - особа или предмет

- Голуб свештеник
- Чампраг Стеван
- Хужвик Љубица, рођ. Маргаритовић
- Пиачек Катица, рођ. Хужвик

=== ДОБИЈЕНИ ПОДАЦИ:
 >Бранка Чупић наставница у пензији из Сентандреје поклонила је Музеју Епархије будимске 12 старих породичних фотографија, том приликом на папир забележени су и основни подаци о фотографијама.

=== ПОДАЦИ ДОБИЈЕНИ ОД ДРУГИХ КАЗИВАЧА:
 Следеће особе на фотографији идентификовао је (септембра 2012. године) Димитрије Е. Стефановић:
 >Хужвик Љубица, рођ. Маргаритовић, >Пиачек Катица, рођ. Хужвик, >Хужвик Јованка (уд. Стефановић), >Белгради Корнела ?, >Љубојевић Анка, >Хужвик Василије свештеник, >Хужвик Душан, >Терзин Лазар]

Подаци фонда

Нови картон

Избриши картон

Штампање картона

Уређивање картона

Претходни Следећи Затвори

Прилог 1. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*:
Традиционална слава на Старој води, Сентандреја, 1926.

Фонд 20120229SEN01 - Сентандреја, 29.02.2012

Регистрациони број	20120229SEN01006	
Назив фотографије	Петронела Блажић	
Година	1870 (око)	Место
Аутор фотографије		
Димензије и материјал	13 x 17 cm	
Извор података	ЗСФМЕБ - Фонд001: Бранка Чупић	
Датум уноса	29.02.2012	Место
Основна тема	појединачни портр	Док. вредност
Кључне речи		
Дупликат		
Варијанта	20130817SEN02010	

Детаљ - особа или предмет

Блажић Петронела

=== ДОБИЈЕНИ ПОДАЦИ:

>Бранка Чупић наставница у пензији из Сентандреје поклонила је Музеју Епархије будимске 12 старих породичних фотографија, том приликом на паус папиру забележени су и основни подаци о фотографијама.

>Петронела Блажић, супруга Евгенија Думче (дугогодишњег градоначелника Сентандреје).

Подаци фонда

Нови картон

Избриши картон

Штампање картона

Уређивање картона

Претходни Следећи

Затвори

Прилог 2. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*:
Петронела Блажић, око 1870.

Фонд 20120229SENO1 - Сентандреја, 29.02.2012

Регистрациони број	20120229SENO1010	
Назив фотографије	Друштво са свештеником Илијом Чупићем	
Година	1910 (око)	Место Калаз-?
Аутор фотографије		
Димензије и материјал	12 x 9 cm	
Извор података	ЗСФМЕБ - Фонд001: Бранка Чупић	
Датум уноса	29.02.2012	Место Сентандреја
Основна тема	групни портрет	Док. вредност *
Кључне речи	свештеник	
Дупликат		
Варијанта		

Регистрациони број

- 20120229SENO1001
- 20120229SENO1002
- 20120229SENO1003
- 20120229SENO1004
- 20120229SENO1005
- 20120229SENO1006
- 20120229SENO1007
- 20120229SENO1008
- 20120229SENO1009
- 20120229SENO1010
- 20120229SENO1011
- 20120229SENO1012

Детаљ - особа или предмет

- Мирков Јованка
- Чампраг Стеван
- Думча Петронела
- Чупић Илија, парох у Калазу

== ДОБИЈЕНИ ПОДАЦИ:

>Бранка Чупић наставница у пензији из Сентандреје поклонила је Музеју Епархије будимске 12 старих породичних фотографија, том приликом на папиру забележени су и основни подаци о фотографијама.

>Друштво са свештеником Илијом Чупићем, - фотографија је вероватно настала у Калазу.

Подаци фонда

Нови картон

Избриши картон

Штампање картона

Уређивање картона

Претходни Следећи Затвори

Прилог 3. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*: Друштво са свештеником Илијом Чупићем, Калаз? око 1910.

Фонд 20120926SENO1 - Сентандреја, 26.09.2012

Регистрациони број	20120926SENO1002	
Назив фотографије	Устоличење епископа Георгија Зубковића	
Година	1913	Место Сентандреја
Аутор фотографије		
Димензије и материјал	14 x 9 cm	
Извор података	Димитрије Е. Стефановић	
Датум уноса	26.09.2012	Место Сентандреја
Основна тема	догађај-радња	Док. вредност ***
Кључне речи	устоличење, епископ, литија	
Дупликат		
Варијанта		

Детаљ - особа или предмет

=== НА ПОЛЕЂИНИ:
>Инсталација Др. Георгија Зубковића 1913 година, 6/19. фебруара

=== ЛИТЕРАТУРА:
>Инсталација високопреосвећеног г. епископа будимског Дра Георгија Зубковића, Богословски гласник, књ. XXIII, св. 1-5, Сремски Карловци 1913, 101-107.

=== ФОТОГРАФИЈА ЈЕ ОБЈАВЉЕНА:
>Федора Бижар, Сентандреја у огледалу прошлости, Нови Сад 2003, 193.

Подаци фонда
Нови картон
Избриши картон
Штампање картона
Уређивање картона

Претходни Следећи Затвори

Прилог 4. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*:
Устоличење епископа Георгија Зубковића, Сентандреја, 1913.

Фонд 20121223SEN01 - Сентандреја, 23.12.2012

<p>Регистрациони број</p> <p>20121223SEN01001</p> <p>20121223SEN01002</p> <p>20121223SEN01003</p> <p>20121223SEN01004</p> <p>20121223SEN01005</p> <p>20121223SEN01006</p> <p>20121223SEN01007</p> <p>20121223SEN01008</p> <p>20121223SEN01009</p> <p>20121223SEN01010</p> <p>20121223SEN01011</p> <p>20121223SEN01012</p> <p>20121223SEN01013</p> <p>20121223SEN01014</p> <p>20121223SEN01015</p> <p>20121223SEN01016</p> <p>20121223SEN01017</p> <p>20121223SEN01018</p> <p>20121223SEN01019</p> <p>20121223SEN01020</p> <p>20121223SEN01021</p> <p>20121223SEN01022</p> <p>20121223SEN01023</p> <p>20121223SEN01024</p> <p>20121223SEN01025</p> <p>20121223SEN01026</p> <p>20121223SEN01027</p> <p>20121223SEN01028</p> <p>Подаци фонда</p> <p>Нови картон</p> <p>Избриши картон</p> <p>Штампање картона</p> <p>Уређивање картона</p>	 <p>Детаљ - особа или предмет</p>	<p>Регистрациони број</p> <p>20121223SEN01002</p> <p>Назив фотографије</p> <p>Непознати епископ ? свештеник ?</p> <p>Година</p> <p>1880 (око)</p> <p>Место</p> <p>Пешта</p> <p>Аутор фотографије</p> <p>Геваи Бела ? (Gévai Béla) Пешта</p> <p>Димензије и материјал</p> <p>7 x 10 cm</p> <p>Извор података</p> <p>ЗСФМЕБ - Фонд002: Албум са фотографијама свештеника и епископа</p> <p>Датум уноса</p> <p>23.12.2012</p> <p>Место</p> <p>Сентандреја</p> <p>Основна тема</p> <p>појединачни портр Док. вредност ***</p> <p>Кључне речи</p> <p>свештеник, епископ</p> <p>Дупликат</p> <p>Варијанта</p>
---	--	---

Претходни Следећи Затвори

Прилог 5. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*:
Портрет непознатог свештеника, Пешта, око 1880.

Фонд 20121223SEN01 - Сентандреја, 23.12.2012

<p>Регистрациони број</p> <p>20121223SEN01001</p> <p>20121223SEN01002</p> <p>20121223SEN01003</p> <p>20121223SEN01004</p> <p>20121223SEN01005</p> <p>20121223SEN01006</p> <p>20121223SEN01007</p> <p>20121223SEN01008</p> <p>20121223SEN01009</p> <p>20121223SEN01010</p> <p>20121223SEN01011</p> <p>20121223SEN01012</p> <p>20121223SEN01013</p> <p>20121223SEN01014</p> <p>20121223SEN01015</p> <p>20121223SEN01016</p> <p>20121223SEN01017</p> <p>20121223SEN01018</p> <p>20121223SEN01019</p> <p>20121223SEN01020</p> <p>20121223SEN01021</p> <p>20121223SEN01022</p> <p>20121223SEN01023</p> <p>20121223SEN01024</p> <p>20121223SEN01025</p> <p>20121223SEN01026</p> <p>20121223SEN01027</p> <p>20121223SEN01028</p> <p>Подаци фонда</p> <p>Нови картон</p> <p>Избриши картон</p> <p>Штампање картона</p> <p>Уређивање картона</p>	 <p>Детаљ - особа или предмет</p> <p>Арсеније (Стојковић) епископ</p>	<p>Регистрациони број</p> <p>20121223SEN01012</p> <p>Назив фотографије</p> <p>Арсеније (Стојковић) епископ</p> <p>Година</p> <p>1880 (око)</p> <p>Место</p> <p>Аутор фотографије</p> <p>Шрекер Ј. (Schrecker J.) Пешта</p> <p>Димензије и материјал</p> <p>7 x 11 cm</p> <p>Извор података</p> <p>ЗСФМЕБ - Фонд002: Албум са фотографијана свештеника и епископа</p> <p>Датум уноса</p> <p>23.12.2012</p> <p>Место</p> <p>Сентандреја</p> <p>Основна тема</p> <p>појединачни портр Док. вредност ****</p> <p>Кључне речи</p> <p>епископ</p> <p>Дупликат</p> <p>Варијанта</p>
---	--	--

Претходни Следећи Затвори

Прилог 6. Из фотодокументације пројекта *Слика и памћење*:
 Портрет епископа Арсенија Стојковића, Сентандреја, око 1880.